

<https://doi.org/10.15407/rksu.41.162>

УДК 930.25:929Бут

Валентина Бездрабко, докторка історичних наук,
професорка, завідувачка кафедри документознавства
та інформаційно-аналітичної діяльності,
Київський національний університет
культури і мистецтв (Київ, Україна)
ORCID: 0000-0003-3295-5277
E-mail: valentbez@gmail.com

ДМИТРО ПОРФИРІЙОВИЧ БУТ: ПОВЕРНУТЕ З АРХІВНОЇ ТИШІ ІМ'Я

Мета дослідження. Увести до наукового обігу не публіковані раніше спогади О. Твердохлебова про діяча української культури XIX ст. Д. Дмитренка. **Методологія.** Застосовано методи наукової критики історичних джерел, а саме: емпірично-описовий, аналітико-синтетичний, палеографічний, текстологічний. Для встановлення кола осіб, що згадуються в документі, використано біографічний метод. Для локалізації топонімів застосовано історико-географічний метод. **Наукова новизна.** Опубліковано документ, що проливає світло на життя та діяльність українського актора, письменника Дмитра Дмитренка, а саме: на встановлення особових ідентифікаційних даних та авторства творів; з'ясування цивільного стану, складу родини, інших біографічних відомостей; уточнення умов розвитку українського репертуару на сцені Харківського театру XIX ст. **Висновки.** В особовому фонді М. Сумцова міститься автограф О. Твердохлебова «Забуті письменники-українці», датований 1911 р. У документі залишилися свідчення про драматурга-провідника українського репертуару в Харківському театрі — Д. Дмитренка. Подані у джерелі спогади мають непересічне значення для встановлення його біографічних даних та є винятково цінними для з'ясування інтеракції особи в межах епохи, картини театрального життя, повсякдення трудівника рамп, новатора сцени й послідовного, рішучого адепта українства. З'ясовані, уточнені й верифіковані ідентифікаційні дані такі: Дмитро Порфирійович Бут (псев-

Цитування: Бездрабко В. Дмитро Порфирійович Бут: повернуте з архівної тиші ім'я. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2026. № 2 (41). С. 162—179. <https://doi.org/10.15407/rksu.41.162>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

доніми: Дмитренко; Дмитренко-Бут; Осип Бут; Осина Бут; (18(19)20 — 1866 pp.) — уродженець харківської слободи Основи; український актор і драматург другої половини 1830—1860-х років.

Ключові слова: історичне джерело, архів, особовий фонд, рукопис, спогади, історія театру, Харківський театр, Дмитро Дмитренко (Дмитро Порфірійович Бут).

Актуальність теми дослідження. Особа першого / другого плану — ця соціальна лексика походить із театральної метафорики. Йдеться про специфічну роль особи в мистецькому процесі, політиці театру та ступінь її публічності, участь у представницьких заходах закладу, фахової спільноти. Історії відомо безліч життєвих драм, які розігралися на тлі конкуренції талантів, довкола змагань за культурне лідерство з-поміж представників «цехової корпорації» за право стати актором, драматургом, сценаристом, режисером першого плану, котрі роблять видимими ключові рішення закулісного життя, легалізуючи публічно стратегічний курс театру, репрезентуючи його успіхи.

Давньогрецькі драматурги Есхіл і Софокл постійно змагалися між собою на театральних фестивалях в Афінах, а Вільям Шекспір — у літературних баталіях з колегами з «університетськими умами». Прима-балерина, примадонна, перша скрипка, зірка трупи — ці та інші терміни, поширені в театральному середовищі, показово еволюціонували від класичних титулів барокової епохи Європи XVII ст. до неформальних позначень популярності сьогодні.

Український театральний простір так само має багату історію суперництва і змагань з-поміж акторства бути першим — головним театром, драматургом, режисером, трупою. Це не лише мистецькі баталії, а й масштабні культурні та політичні процеси, що розгорнулися, приміром, у XIX ст. між Михайлом Старицьким і Марком Кропивницьким за українську сцену або у XX ст. між Лесем Курбасом з авангардною альтернативою в контексті національної ідентичності та представниками офіційних радянських театрів за плюралізм думок. У кожному із цих випадків ідеться про важливі культурно-мистецькі процеси, рушійною силою яких стало природне бажання бути першим.

Прагнення бути кращим за інших має всебічний вимір — соціальний, культурний, психологічний, етичний та ін. Природний змагальний інстинкт, потреба у статусі як доказ особистої значущості, реалізація власних амбіцій, конкуренція за те, щоб стати «обличчям» часу і, зрештою, здобути відповідні титули, символи першості — притаманні будь-якому творчому середовищу. Не став винятком Харківський театр (нині — Харківський академічний драматичний український театр імені Тараса Шевченка) середини XIX ст., на сцені якого грали актори першої, другої ліній, створюючи спільно неповторний виконавський ансамбль. Тож, якщо багатогранну

театральну діяльність Івана Дрейсіґа, Карпа Соленика, наприклад, досліджено й широко представлено в наукових студіях, то інші «зірки не меншої величини» залишаються невідомими не лише широкому загалу, але й у професійному колі. До таких, вважаємо, належить український актор, драматург ХІХ ст., їхній сучасник Дмитро Дмитренко. А між тим якнайповніше, невибіркове представлення українського біографічного пантеону є запорукою формування цілісної картини розвитку національної культури, громадянського суспільства й плекання державності.

Аналіз досліджень і публікацій. Тему історії театру, театрального мистецтва, образу головного героя і другорядних ролей порушували та вивчали українські (Ю. Бентя, Г. Веселовська, О. Кисіль, О. Клековкін, С. Кулінська, Р. Пилипчук) [3, 6, 8, 13, 18] й зарубіжні (О. Брокет, С. Дюрен, Р. Жирар, Т. Неллгаус) [21—24] фахівці. Якщо для їхніх праць притаманні масштабність історико-культурного виміру театру як багатогранного явища, що розвивається в тісному зв'язку з політикою, релігією, мистецтвом, загалом еволюцією суспільства, то не менш важливими є ті, які порушують історію «клаптиків» глобального театрального полотна: практик місцевих студій, аматорських труп, маловідомих драматургів, акторів, режисерів, студентських імпрез, конкретних вистав, маленьких сцен провінційних міст, а не лише всесвітньо відомих «арен пристрастей» Лондона чи Парижа. Тому успішно проваджена науковою школою Р. Пилипчука актуалізація історії українського театру, зокрема харківського, а заодно відкриття маловідомих імен його театральної трупи, драматургічного складу є так само важливими і необхідними.

Відносно об'єктивну картину історії українського театру можна здобути шляхом неупередженої наукової критики найрізноманітніших історичних джерел. Від автографів, рукописів (копій, списків) творів, що ставилися в театрах, спогадів, листів до театральних афіш, відео-, звукозаписів, вхідних білетів, програм і сценічних реквізитів — усе може слугувати джерелом для реконструкції історії театральних інституцій, драматургії, акторського мистецтва, режисури, сценографії, соціальних функцій театру.

Мета дослідження: актуалізувати джерельну базу, а саме архівні інформаційні ресурси, для з'ясування біографічних даних одного з активних провідників реалістичного напрямку в театральному мистецтві ХІХ ст., українського діяча культури Дмитра Дмитренка; увести до наукового обігу раніше невідомий документ — спогади О. Твердохлебова — та встановити персональні відомості (справжнє власне ім'я, по батькові, псевдоніми, літературні, сценічні імена, роки життя) митця, його творчі зв'язки, родину.

Виклад основного матеріалу. Не публікований раніше документ присвячено Дмитру Дмитренку, літератору й актору харківської театральної сцени ХІХ ст., котрий змагався за славу першого плану, залишаючись у тіні популярності колег різного амплу Карпа Соленика, Івана Дрейсіґа, Мико-

ли Рибаківа та інших місцевих виконавців чи гастролерів. Про нього відомо небагато, а спеціальні біографічні студії відсутні. Скупі енциклопедичні довідки вказують на те, що автор низки українських п'єс і водевілів був родом начебто зі Старобільщини Слобідсько-Української губернії (нині Луганської області), роки, місце народження і смерті — невідомі, а в літературі донині часто помилково зазначають неправильне ім'я Василь [4, 5, 14]. Звичайно, прізвище Д. Дмитренко згадується на сторінках ґрунтовних, академічного стибу видань з історії українського театру, де він фігурує яскравим поборником реалізму як мистецького напрямку, одним із родоначальників українського водевілю, автором українських п'єс, що мали успіх на багатьох тогочасних сценах (Р. Пилипчук) [13, с. 340], а також в окремих джерелознавчих, текстологічних дослідницьких посвятах, зокрема літературним творам 1840—1850-х років у різних редакціях (Р. Пилипчук) [12], чи в невеликих літературознавчих розвідках з нагоди (пере)видання його творів (В. Шубравський) [20, с. 10]. Примітними стали студії відомого харківського мецената і подвижника, історика-краєзнавця А. Парамонова та В. Титаря, присвячені історії місцевого театру [11]. Завдяки джерелознавчим, літературознавчим, текстологічним, театрознавчим дослідженням удалося встановити окремі біографічні факти «забутого актора і драматурга XIX ст.» [7, с. 13] Д. Дмитренка, зокрема його репертуар, взаємини з колегами, середовище професійного спілкування, художньо-естетичні мотиви творчості.

Нині з'ясовано авторство Дмитра Дмитренка щодо таких творів: «Кум мірошник, або Сатана в бочці» (1848 р.), «Малоросійські вареники, або Останній день масниці» (1852 р.), «Одна година з козацького побиту» (1866 р., за мотивами І. Срезневського), «Панас-викрутас» (1852 р.), «Свято на Основі 24-го червня, в день Купала на Івана» (1854 р., текст невідомий), «Українське парубоцтво і дівоцтво, або Вечір на Панасівці» (рік написання, текст невідомі), «Бой-жінка» (скорочений варіант триактної «малоросійської» опери Г. Квітки-Основ'яненка, 1848 р.), «Вечір на хуторі поблизу Диканьки» (скорочений варіант п'єси-водевілю за повістю М. Гоголя «Ніч проти Різдва», 1848 р.), повісті «Доля провінційного актора» (1847 р.) [10], твору «Катюзі по заслугі» (1843 р., друга редакція, текст невідомий), спогадів про кріпацький театр Івана Хорвата (1865 р.) [12, с. 485]. Також донині було відомо про неопубліковані рукописи Д. Дмитренка, які зберігаються в Рукописному фонді Державного центрального театрального музею імені О.О. Бахрушина (Москва, Російська Федерація) [11]. Зазначимо, що популярні твори Д. Дмитренка прижиттєво та після смерті драматурга виконувалися на сценах столичних і провінційних театрів Російської імперії, а також за її межами. До всього, у минулому столітті його твори двічі успішно екранізувалися харківським митцем О. Алексеєнком (1910 р., 1911 р.), неодноразово перевидавалися за радянських часів (1936 р., 1940 р., 1958 р.), а також склали «канон» театрального репертуару української діаспори.

Рукопис, випадково віднайдений нами в особовому фонді 2052 українського етнографа, фольклориста Миколи Сумцова, що зберігається в Центральному державному історичному архіві України, м. Київ, проливає світло на окремі факти життя, творчої діяльності Д. Дмитренка та дозволяє усунути лакуни, зроблені раніше дослідниками його біографії констатації на кшталт: «невідомий» [5], «здогадно» [13, с. 145], «імовірно» [13, с. 185].

Автором віднайденого рукопису є краєзнавець Слобожанщини Олександр Твердохлебов (1840—1918), знайомий Д. Дмитренка, який став свідком останніх днів життя актора-драматурга. З М. Сумцовим його пов'язували спільні наукові пошуки, зокрема фольклорно-етнографічні експедиції Слобідським краєм 1901 р., напередодні XII Археологічного з'їзду в Харкові [16, с. 1]. Тоді М. Сумцов здійснив декілька мандрівок Охтирським повітом з метою зібрати матеріали для етнографічної виставки, репрезентованої на з'їзді. На допомогу в реалізації задуму відгукнулося багато представників місцевої інтелігенції — лікарів, учителів, священників, і не тільки [16, с. 1]. Окремого слова вдячності заслужив із-поміж інших О. Твердохлебов [16, с. 56]. Зазначимо також, що, безперечно, із Сумцовим він був знайомий раніше, так само завдяки власним творчим інтересам. Зрештою, спілкування переросло у приятельські стосунки й духовні взаємини, які виникають між хрещеним батьком і батьком хрещеної дитини. Достеменно відомо, що Микола Сумцов «увів у Хрест» Агнію (1902 р. н.) — доньку О. Твердохлебова [2, арк. 1]. Тож творчі інтереси, приятельство стали підґрунтям їхньому листуванню. Це пояснює локацію рукопису в особовому фонді М. Сумцова.

12 червня 1911 р. О. Твердохлебов у листі до М. Сумцова звернувся з проханням надрукувати в одному з можливих видань його рукопис «Забуті письменники-українці» [2, арк. 1]. Ідеться про незаслужено відсунені на маргінес постаті, творчість яких, на думку краєзнавця, заслуговувала на пам'ять і визнання. З-поміж таких він назвав Дмитра Дмитренка, українського поета харківської школи романтиків Михайла Петренка (1811—1851), а також художнього критика, любителя витончених мистецтв, колекціонера й антиквара Аполлона Матушинського (1828—1885) [2, арк. 1]. Надісланий разом із листом рукопис присвячувався двом персонам — Д. Дмитренку і М. Петренку. А от розвідці про життя й творчість А. Матушинського, вірогідно, не судилося відбутися, оскільки, за визначенням О. Твердохлебова, «у мене нині одна турбота» — надрукувати переклад українською одного з ранніх творів Максима Горького «Мальви», виконаного в стилі романтично-психологічної новелістики [2, арк. 1]. До всього, наприкінці життя О. Твердохлебов уже мало писав і друкувався. Навряд чи вдалося згодом зреалізувати намічені плани, зокрема щодо розвідки про А. Матушинського.

Тож сім аркушів фрагмента російськомовного тексту, що зберігся й дійшов до нашого часу, присвячено спогадам О. Твердохлебова про театральні, мистецькі враження студентських років. Поширеною розвагою

з-поміж студентства були театралізовані імпрези, а одним з улюблених місць дозвілля — місцевий театр, важливий культурний осередок, центр театрального життя Слобожанщини. У репертуарі театру 1840—1860-х років — українські, російські, західноєвропейські твори, які виконували місцева група, актори-гастролери з інших українських, польських, російських театрів. Найбільше захоплення і жвавий відгук у місцевої публіки викликали саме українські твори за авторством ключових фігур тогочасного літературного життя — І. Котляревського (1769—1838), Г. Квітки-Основ'яненка (1778—1843). Жива народна мова, фольклорні образи, колоритні пісні, звичаї, іскристий гумор, близькі для публіки соціально-побутові сюжетні мотиви забезпечували популярність українській частині репертуару. Тодішня преса рясніла критичними відгуками, замітками про театральні сезони, прем'єри, гастрольні сюрпризи та інші події [13, с. 187].

Жанрово-видове розмаїття постановок складалося з драм, комедій, трагедій, класичних музикально-сценічних творів (опера, оперета), новітніх експериментів (приміром, водевіль), балету. Автор віднайденого рукопису писав про гру великих акторів і згадував режисерів, антрепренерів Харківського театру Івана Дрейсіґа, Карпа Соленика, Михайла Щепкіна, Миколу Рибаківа, а поряд з ними менш знаних театральних діячів — Кучерова, Нечаєва, Песоцького та ін. [2, арк. 2—3]. У дописі зустрічаємо, що, за загальним і об'єктивним визнанням театралів-сучасників, «Дрейсіґ перевершував Михайла Семеновича [Щепкіна] в ролі Чуприни («Москаль-чарівник»», Соленик — в усіх малоросійських ролях», а Д. Дмитренко — «у «Шельменку-денщику» та у власних п'єсах, особливо в образі Хоми Скраколя («Кум-мірошник»» [2, арк. 3]. Добра обізнаність із театральним репертуаром, творчим доробком, амплуа, виконавською манерою акторів, сміливі порівняння їхньої гри зі світилами столичних сцен опосередковано вказують на зацікавленість О. Твердохлебова мистецьким життям Харкова.

Їхнє знайомство, за свідченням автора рукопису, відбулося в 1865 р. [2, арк. 3]. Це сталося завдяки залюбленості обох у театр. Для Д. Дмитренка — це вже був майже професійний підхід до особливого виду мистецтва, а для О. Твердохлебова — аматорське захоплення театральними практиками. На той час поширеним явищем були студентські вистави, що проводилися з благодійницькою метою. В одній з таких, а саме «Сніданку у предводителя» (1849 р.) за мотивами одноактної комедії І. Тургенєва, імпресарію театру Станіславський, запримітивши гру Твердохлебова, запросив його на роль Стецька у знаменитій виставі Г. Квітки-Основ'яненка «Сватання на Гончарівці» [2, арк. 3—3 зв.]. Саме тоді Д. Дмитренко й І. Дрейсіґ навів змогли поцінувати гру «колеги»-неофіта та схвально відгукнутися про неї. Експеримент з переосмисленням образу Стецька і зображення його не простакуватим хлопом, а хитрим як лис парубком, на думку майстрів перетвілень і кумирів публіки, був удалим [2, арк. 4]. Це спонукало приязного

Дмитренка запросити Твердохлебова на власний бенефіс і доручити йому виконати роль Скраколя у виставі «Кум-мірошник, або Сатана в бочці» [2, арк. 4]. І хоча, на загальну думку, роль йому не вдалася, проте їхнє спілкування мало продовження.

Наступного разу, про який ідеться в рукопису, вони зустрілися за трагічних обставин. Сталося це, за свідченням О. Твердохлебова, влітку 1866 р. Важкохворий Д. Дмитренко попросив сина переказати йому запрошення про візит [2, арк. 5]. Це було в останні дні життя драматурга, свідком яких судилося стати О. Твердохлебову. Автор рукопису вказав причину смерті — гостру інфекційну хворобу, з припущенням, записаним зі слів самого актора, про дизентерію [2, арк. 5]. У метричній книзі Хрестовоздвиженської церкви за 1866 р. маємо запис від 30 липня 1866 р. про смерть 28 липня ц. р. мешканця харківського поселення — слободи Основи *Дмитра Порфірійовича Бута* (він же Дмитренко) [1, арк. 917 зв. — арк. 918]. Причиною смерті вказано туберкульоз [1, арк. 917 зв. — арк. 918]. Тож ідеться про те, що Бут — це його справжнє прізвище, а Дмитренко — псевдонім. Осина (Осип) Бут, як ще трапляється у джерелах, так само є псевдонімом (літературним чи сценічним), утвореним зі зміненого імені та справжнього прізвища.

Згідно з метричними даними зазначено, що помер він у віці 46 років, отже, приблизний рік народження — 1819 / 1820 р. [1, арк. 917 зв. — арк. 918]. Зробімо щодо дати народження Д. Дмитренка ще один коментар. У повісті «Доля провінційного актора» (1847 р.), яку літературні критики часто називають присвятою відомому режисеру, антрепренеру Людвігу Млотковському (1795—1855) [11, с. 485], її автор Д. Дмитренко (за підписом — Осина Бут) повідомляє про своє життя декілька біографічних даних. Зокрема, про те, що «народився в Україні», «батьки мої були люди не так, щоб багаті, але й не бідні», бо, «крім хати й бурої корови, був у нас ще й млин», «учився у дяка» (вочевидь у церковно-приходській школі), а затим — у духовній семінарії [10, с. 26—29]. Проте закінчити семінарію не судилося, зі слів оповідача, після чого подався служити театрові. Сам себе ідентифікував молодим «провінційним актором» комедійного амплуа, двадцяти п'яти років від народження [10, с. 26]. Тож, судячи із цієї автобіографічної зауваги, датою його народження малоймовірно, але міг бути 18(21)22 р.

Акторська кар'єра складалася непросто, бо «стільки пережив бід і переслідувань, скільки не мав жоден герой трагедії Шекспіра» [10, с. 26]. Зі слів автора статті, що датується листопадом 1847 р., уже майже 10 років він служить театру, а останні два з них, 1846—1847 рр., — у трупі Л. Мотловського. На той час антрепренер працював у театрах м. Орел, м. Воронеж. І якщо Осина Бут писав усе ж таки про себе, то була в його біографії ще й служба в цих театрах. Принаймні в Харківський театр Д. Дмитренка було прийнято в 1848 р., що загалом хронологічно відповідає верифікованим да-

ним. Зауважмо, свідчення Д. Дмитренка удавнюють початок його творчої діяльності і, на відміну від усталеної думки, його прихід у театр датується другою половиною 1830-х років.

Отже, завдяки віднайденому рукопису, іншим архівним документам, джерелам, можна чітко твердити про встановлення справжнього імені, по батькові й прізвища Д. Дмитренка. Це — **Дмитро Порфірійович Бут** (псевдоніми: **Дмитренко; Дмитренко-Бут; Осип Бут; Осина Бут**), а також років його життя: **18(19)20 — 1866 pp.** Сам О. Твердохлебов називав його лише як Дмитренко. Також в архівних документах зустрічаємо вказування на походження Дмитра Бута з харківської слободи Основи — батьківщини Г. Квітки-Основ'яненка, де той мав родовий маєток [1, арк. 917 зв. — арк. 918].

У документі є свідчення про останній притулок Д. Дмитренка. Автор рукопису пише про «акторський куточок» Хрестовоздвиженського кладовища [2, арк. 7], поряд з могилою «рішуче комічного таланту», за висловом М. Гоголя, актора-коміка, одного із засновників українського реалістичного театру, актора комедійного амплуа К. Соленика [6]. Однак тут О. Твердохлебов припустився помилки. Відспівували Дмитренка, напевно, в Мироносицькій (або Хрестовоздвиженській) церкві, але поховали його (як, власне, і К. Соленика) на першому міському кладовищі, найвідомішому та найпрестижнішому некрополі Харкова XIX ст., тобто на Іоанно-Усекновенському. На жаль, у 1970 р., після тривалого протистояння харківців рішенню влади, кладовище знесли, а на його місці звели «Молодіжний парк». Нині на території парку збереглися могили лише небагатьох літераторів XIX ст., зокрема М. Кропивницького, П. Гулака-Артемовського. Залишки деяких знаних харківців було перенесено на 13-й міський цвинтар, зокрема актора К. Соленика [15]. Що сталося потім з могилою Дмитренка — наразі невідомо.

У рукопису збереглися свідчення про його родину — сина і дружину Віру. Зі спогадів О. Твердохлебова складається враження, що син через невідомі, але здогадні для нас обставини, проживав із батьком, бо щодня ходив до матері, яка, судячи з непрямих вказівок у тексті, мала інший шлюб. Попри це, передсмертна воля драматурга — видати присвяту «Їй» [2, арк. 6]. Автор не зазначив у спогадах імені сина, якому, з огляду на свідому самотійність у діях і осмислені відповіді на питання, припускаємо, було на той час не менше 10 років. Тож у його житті були турбота про сина і глибоке батьківське тепло. Та найбільше промовляє про здатність Д. Дмитренка бути відкритим до емоцій, що так важливо для актора, кохання до дружини, яке він беріг усе життя. Знайшлося місце в рукопису для коротенького опису соціально-побутових житлових умов актора, інші важливі аспекти його історії повсякдення.

Спогади записано російською мовою, проте всі діалоги з Дмитренком та його сином подано українською, що свідчить про їхню мову спілкування [2, арк. 5—6].

Зі спогадів О. Твердохлебова Д. Дмитренко постає яскравим прихильником українського репертуару, самобутнім драматургом, щирим і відкритим для глядачів митцем. Можливо, йому не вдалося стати актором чи літератором першого плану, проте роль Д. Дмитренка в театральному житті Харкова була вагомою і помітною. Завдяки позиції і зусиллям кожного ідейного поборника українства формувався український національний театр.

Новизна дослідження полягає в уведенні в науковий обіг архівних документів, що проливають світло на життя та діяльність українського актора, письменника Д. Дмитренка, а саме: на встановлення особових ідентифікаційних даних та авторства скороченої версії водевілю «Бой-жінка»; з'ясування цивільного стану, складу родини, інших біографічних відомостей; уточнення умов розвитку українського репертуару на сцені Харківського театру XIX ст.

Висновки. Отже, в особовому фонді М. Сумцова міститься автограф краєзнавця О. Твердохлебова «Забуті письменники-українці», датований 1911 р. У документі залишилися свідчення про драматурга-провідника українського репертуару в Харківському театрі — Дмитра Дмитренка. Подані у джерелі спогади мають непересічне значення для встановлення його біографічних даних та є винятково цінними для з'ясування інтеракції особи в межах епохи, картини театального життя, повсякдення трудівника рампи, новатора сцени й послідовного, рішучого адепта українства. З'ясовані, уточнені й верифіковані ідентифікаційні дані такі: Дмитро Порфирійович Бут (псевдоніми: Дмитренко; Дмитренко-Бут; Осип Бут; Осина Бут; 18(19)20—1866 рр.) — уродженець харківської слободи Основи; український актор і драматург другої половини 1830—1860-х років.

Авторка складає глибоку вдячність архівістам Центрального державного історичного архіву України, м. Київ, а також історику Харкова Андрію Парамонову.

ДОКУМЕНТ

Археографічні засади публікації. У тексті документа впорядковано написання великих, малих літер, знаків пунктуації; виправлено очевидні орфографічні помилки, описки; вставні слова упорядниці публікації для точності передачі авторського змісту взято у квадратні дужки; прокоментовано згадані в тексті імена, топоніми, твори драматургічного, музичного мистецтва. Мова оригіналу рукопису — російська, за винятком діалогів із Д. Дмитренком, поданих українською. Переклад українською здійснено упорядницею публікації. Документ друкується вперше.

12 квітня 1911 р., Охтирка

[Спогади О. Твердохлебова про українського актора-драматурга Д. Дмитренка]

Оригінал

Місце зберігання: *Центральний державний історичний архів України, м. Київ, ф. 2052 Сумцов Микола Федорович (1854—1922) — фольклорист, етнограф і літературознавець, історик культури та громадський діяч, спр. 1177, арк. 2—7. Заголовок: Забуті письменники-українці.*

Забуті письменники-українці¹

Пригадується мені лірична, так би мовити, «відсебенька» покійного М.Х. Рибакова², слава трагіка якого колись гриміла у провінції. Це було 1858 року на сцені Харківського театру. М.[икола] Х.[рисанфович] свій монолог, не пам'ятаю, в якій саме ролі, буквально прогрімив на весь театр і розридався. Йшлося про долю актора, чия слава — то дим. «Він стане прахом, і пам'ять про нього назавжди, назавжди безповоротно зникне з лиця землі!», — вигукував тоді трагік.

Напис на хресті на могилі актора Соленика³, складений козаком [А. І.] Стратоновичем, також хльостко підкреслює здатність публіки забувати власні захоплення, викликані грою акторів у театрі. У ньому прямо, без зайвих слів, поставлено докір «Україні», яка, зі слів С.[тратоновича], стала холодною до поезії, «як у могилі домовина»⁴.

Хто нині пам'ятає актора-письменника Дмитренка, соратника Соленика й Дрейсіґа⁵, котрий, як і вони, був небезпечним конкурентом у малоросійських ролях навіть для самого М.С. Щепкіна?

На загальну думку неупереджених театралів-сучасників, Дрейсіґ перевершував Михайла Семеновича в ролі Чуприни («Москаль-чарівник»⁶), Соленик — в усіх малоросійських ролях, Дмитренко — в «Шельменку-денщику»⁷ та в ролях власних п'єс, особливо в [образі] Хоми Скраколя («Кум-мірошник»⁸)... Мимохідь згадаю ще третьорядного актора в російських п'єсах Кучерова, [його] неперевершеного Миколу («Наталка Полтавка»⁹) та Прокопа Шкурата («Сватання на Гончарівці»¹⁰).

«Кум-мірошник» і «Бой-баба»¹¹ Дмитренка й досі даються на сцені як бойові п'єси в убогому сучасному малоросійському репертуарі. Сам він — «прах забуття», висловлюючись словами М.Х. Рибакова.

Я пам'ятаю про нього випадково¹².

У 1865 році студенти-малороси, за звичаєм тих часів, під проводом влаштовувача малоросійських вистав Я.С. Станіславського... [незавершена думка] Станіславський, давно знайомий зі мною за аматорськими спектаклями, запросив мене, тоді вільного слухача медичного факультету Харківського університету¹³, а раніше (у 1862 р.) — ветеринара, на роль Стецька у виставі, що ставилася на користь книжкового фонду імені М.І. Костомарова.

У цьому спектаклі студенти-аматори ставили тургеневський «Сніданок у предводителя»¹⁴, а в антракті [виступало] тріо з «Життя за царя»¹⁵[.] співали: бас архієрейського хору Василевський (Сусанін), тенор Школьніцький (Ваня) та актриса Лінговська (Антоніда). Також виступав місцевий балет із танцівниками-українцями, які чомусь усі поголовно носили німецькі прізвища.

Згідно з рішенням публіки й акторів-малоросів Дрейсіґа та Дмитренка, з роллю Стецька я успішно справився. Нечаєв, навпаки, розсердився на мене «за спотворення типу», бо за шаблоном він безумовний дурень, між тим як у мене Стецько вийшов парубком-байбаком, ледарем, батьковим сином, проте на свій розум.

Дмитренко, великий любитель балувати молодь, так захопився, що, запросивши на свій бенефіс, чомусь складений, «всупереч закону»¹⁶, винятково з малоросійських п'єс: першої дії «Сватання на Гончарівці», «Москаля-чарівника», і нечаєвським, завжди неперевершеним Фінтріколо¹⁷ в ролі Михайла Чуприни та «Кума-мірошника», дав мені уперто наполегливу роль Скраколя, а сам скромно зіграв роль Панька Медового. Мені Скраколь не вдався. І я заслужено був покараний за свою легковажність, позбавившись задоволення бачити цю роль у виконанні Дмитренка — найкращого з усіх, хто

з'являвся на харківській сцені в образі Скраколя, зокрема й Дрейсіґа, якого він так само, безперечно, обійшов, як і Дрейсіґ у ролі Михайла Чуприни перевершив Щепкіна.

Сам по собі цей спектакль вийшов тьмяним, дав бенефіціанту мізерну лепту в його убогий бюджет.

«Кум-мірошник» і особливо «Бой-баба» Дмитренка — п'єси автобіографічного плану... У них алегорично зображувалося його особисте сімейне життя.

Через рік, улітку 1866-го, під час холери¹⁸, до моєї квартири біля університетського саду, в домі Федорова, якимсь уранці прибігає білявий красень-хлопчурко, жвавий синок Дмитренка.

— Ідіть до нас. Татові недобре... він помирає...

— Від холери?

— Ні... так... кров... Та йдіть же!

Скраю Пісків¹⁹, у провулку ліворуч по Ключковській вулиці, в будинку моєї колишньої квартирної господині, бубличниці Бондаренчихи, у тій самій хатині-конурці з віконечком, крізь яке й кішка не пролізе, ади спекотній лише з двох сторін²⁰, де я раніше мешкав, застав Дмитренка у злиднених умовах.

Ліжко, застелене [нерозбірливо] верблюжою гунькою²¹, замість пиляхи²², [з] ляпачом-подушкою на ньому; стіл, заставлений склянками, і два стільці з толкучки... Він сидів напівлежачи... погляд тьмянний, спрямований кудись у простір. Він не помітив нашого приходу. Я тихо сів на стілець і довго-довго спостерігав за хворим. Він дрімав з розплющеними очима.

— Тату, ми прийшли, — нарешті торкнувся його рукою син-малюк.

— Оце був утихомирився. А до вашого приходу думав, що розірве, каторжна ся дизентерія. Ліки, видно, церковне вино замість помічі дає неміч. Спасибі [Д. Я.] Петровському, годує і лікує мене. Та, мабуть, це вже мені кранкенг²³.

Його бліде обличчя з козацькими вусами, що звисали вниз, здригнулося, судомно викривилося, і він махнув рукою, даючи знати мені вийти з кімнати.

— Працюйте, пан отче, при мені, — кажу. Нам се не первина. Ми розмовляли уривками, у хвилини ослаблення потуг, [він] кричав, Д.[митренко] сором'язливо закривався з головою у простирadlo, що лежало під подушкою в головах.

Я не записав відразу докладніше наших прощальних бесід. Востаннє, коли я навідався до нього, збираючись через холеру тимчасово залишити Харків, Дмитренко згадував про свою любов до дружини й сімейне життя з нею. У папці на кількох аркушах були чернетки задуманої й незакінченої ним п'єси та вірш, присвячений «їй». В одному, пам'ятаю, були рядки:

Була люба — Вірка,
З котрою кохавсь,
Та й та пішла заміж (його курсив [Дмитренка]),
А я зоставсь....

Вірка — дружина Д.[митренка].

— Вона й тепер у Харкові, десть, — пошепки, щоб син не чув, сказав Дмитренко. Хлоп'я ходить до неї щодня, а до мене, хирна, й не загляне.

Він струснув головою й змахнув пальцем сльози з вій.

— Оце... оце — моє збіжжя нікчемне. Коли візьме який-небудь редактор надрукувати — спасибі вам, віддайте, а як ні — у вогонь, на попіл.

На другий день Д.[митренко] помер, про що мене сповістив його син...

Дружина й до покійного не прийшла.

Почасти Петровський, колишній директор Харківського театру, почасти актори спільно дали кошти на похорон Д.[митренка]. Проводити його в останню путь прийшли: актриса А.Н.²⁴ Акінф'єва, актори Добромлавський (?) і Песоцький²⁵. Клопотала [про це] ще й квартирна господиня зі своїми сусідками. Відспівував покійника настоятель Мироносицької церкви о. Я. Гіляховський разом з дияконом Дахневським, який виконував обов'язки псаломщика.

Я не зміг піти на кладовище й попрощався з прахом Д.[митренка] біля театру, передавши через Песоцького епітафію Д.[митренкові]. Потім говорили, що місце вічного упокоєння Д.[митренка] відведено на міському Хрестовоздвиженському²⁶ кладовищі по сусідству з могилами улюбленців харків'ян — Микульської 1 [Першої] та Соленика. Моя епітафія проголошувала:

Нешироко твої думи по світу літали,
Щастя-Доля, життя тихе тебе не кохали,
Ти — Дмитренку, як же зілля, перекотиполе,
Цілий вік свій бурлакою орав чуже поле...
Нехай оте все, і чого було треба
Тобі в світі твоїм буде там, у лоні неба...

Чи досягла вона свого призначення — не знаю. Хреста Д.[митренка] на акторському куточку я не знаходив, буваючи на міському кладовищі. Покійний Песоцький давав мені слово спорудити на могилі Д.[митренка] хрест, а на ньому викарбувати мою епітафію. Він був людиною правдивою. Та рука часу могла зруйнувати рукотворне діло людей і над прахом Д.[митренка].

Його рукописи не досягли мети призна[чення]...²⁷

¹ Початковий варіант назви рукописного твору — «Забуті письменники-малороси». Згодом автор закреслив «малороси», і остаточна редакція виглядає таким чином: «Забуті письменники-українці». Так само було закреслено раніше зроблену помітку про те, що це «реферат історико-філологіч. товариства». Можливо, твір задумувався автором як доповідь на засіданні Харківського історико-філологічного товариства. Звернімо увагу, в листі О. Твердохлебова до М. Сумцова від 12 червня 1911 р. чітко вказується на те, що розвідка «Забуті письменники-українці» присвячена «Дмитренку і Петренку». Отже, продовженням цього рукопису мали бути записи про поета, автора слів відомих пісень, що стали вже народними, «Дивлюсь я на небо», «Взяв би я бандуру», «Ходить хвиля по Осколу» та іншими, Михайла Миколайовича Петренка. Проте рукопис обривається, ймовірно, на завершенні частини спогадів про Д. Дмитренка. Спогади про М. Петренка в досліджуваному фрагменті рукопису відсутні.

² Микола Хрисанфович Рибаків (1811—1876) — український, російський драматичний актор, служив у різних театрах, зокрема в 1820—1840-х роках у трупі Л. Млотковського. Здобув славу неперевершеного трагіка.

³ Карпо Трохимович Соленик (1811—1851) — український актор-комік, майстер імпровізації, один із засновників українського реалістичного театру. Служив у Харківському театрі в 1830—1850-х роках. Основні ролі: Макогоненко, Виборний, Возний, Тетерваковський («Наталка Полтавка», І. Котляревський); Стецько («Сватання на

Гончарівці», Г. Квітка-Основ'яненко); Шельменко («Шельменко-денщик», Г. Квітка-Основ'яненко), Потап Левурда («Бой-жінка», Г. Квітка-Основ'яненко) та ін.

⁴ Ідеться про епітафію на надгробку могили К. Соленика. 1866 року на ньому з'явився напис: «Тут поховане тіло раба Божого Карпа Трохимовича Соленика, знаменитого малоросійського актора, якому цей хрест поставив запорозький козак А.І. Стратонович», а також епітафія:

Дивися з неба, Солениче,
Як криво серце чоловіче:
Як ти, колись на світі жив,
Та щиро публіці служив,
То публіка тобі живому
Квітки кидала як соломі.
А вмер артисте-небораче,
То й байдуже! Ніхто не баче,
Що прах лежить твій без хреста.
Пора, бач, гулькнула не та:
Тепер вже стала Україна
Порожня, буцім домовина.

⁵ Іван Християнович Дрейсіґ (1791—1888) — український актор, режисер, антрепренер. Гастролював в Україні з власною трупю (Харків, Полтава, Катеринослав, Кременчук, Ромни). Написав водевіль «Два брати із Санжарівки, третій із Хорола» і музику до нього. Основні ролі: Виборний («Наталка Полтавка», І. Котляревський), Микола Чупрун («Москаль-чарівник», І. Котляревський), Шельменко («Шельменко-денщик», Г. Квітка-Основ'яненко), Потап Левурда («Бой-жінка», Г. Квітка-Основ'яненко), Горюничий («Ревізор», М. Гоголь), Подколюсін («Одруження», М. Гоголь) та ін.

⁶ «Москаль-чарівник» — п'єса українського письменника І. Котляревського, написана в 1819 р.

⁷ «Шельменко-денщик» — п'єса українського письменника Г. Квітки-Основ'яненка, написана в 1830-ті роки.

⁸ «Кум-мірошник, або Сатана в бочці» — п'єса українського письменника Д. Дмитренка, написана в 1848 р.

⁹ «Наталка Полтавка» — п'єса українського письменника І. Котляревського, написана в 1819 р.

¹⁰ «Сватання на Гончарівці» — соціально-побутова комедія Г. Квітки-Основ'яненка. Перша редакція видана в 1836 р. в Харкові.

¹¹ «Бой-баба» Д. Дмитренка — скорочена версія триактної «малоросійської опери» «Бой-жінка» Г. Квітки-Основ'яненка. Написана в 1848 р.

¹² Фактично спогади про зустріч з Д. Дмитренком О. Твердохлебов записав майже через півстоліття після події, тому кожен факт потребує прискіпливої верифікації.

¹³ Зазначимо, що у «Списку сторонніх слухачів лекцій в імператорському Харківському університеті першої половини 1865—1866 академічного року» прізвище О. Твердохлебова відсутнє. Так само, як і з-поміж студентства [17, с. 52—53]. Не значиться його прізвище у списках студентів і слухачів за попередні чи наступні роки. Очевидно, автор рукопису припустився помилки. Початково, від 1805 р., у структурі медичного факультету був ветеринарний напрям, який 1851 р. виокремився в училище відповідного профілю. Те, що О. Твердохлебов розмежовує своє навчання як ветеринара (1862 р.), а

потім як вільного слухача медичного факультету (1865 р.), припускаємо, свідчить про здобуття ним освіти спочатку поза межами університету, приміром, у згаданому ветеринарному училищі. На користь цього припущення є той факт, що в 1860-х роках в університеті на медичному факультеті так само готували ветеринарних помічників. Судячи з автографічної помітки, О. Твердохлебов не мав історичної освіти. Однак залишив по собі низку історико-краєзнавчих, етнографічних, фольклорних розвідок, присвячених Охтирському краю та його люду, літературні твори, зокрема переклади, вірші. Відомо також, що в 1880-х роках займався вивченням складу й інформаційного потенціалу архіву Охтирського земського суду, а також архіву Харківського історико-філологічного товариства. Опрацьований матеріал частково було використано для підготовки нарисів з історії краю [9, с. 335]. Був знайомий із професурою Харківського університету, мав сприяння впливової рідні в Харкові. З М. Сумцовим підтримував взаємини з 1880-х років майже до завершення життєвого шляху. Останніми роками практично не спілкувалися через особисті обставини.

- ¹⁴ «Сніданок у предводителя» — одноактна п'єса, написана російським письменником І. Тургенєвим у 1849 р.
- ¹⁵ «Життя за царя» — опера на 4 дії з епілогом російського композитора М. Глінки, написана в 1836 р.
- ¹⁶ Ідеться про те, що бенефіси влаштовувалися згідно з певними «законами жанру», коли ставку роблять на прем'єри, або п'єси, що можуть зробити найбільші збори.
- ¹⁷ Фінтриколо — сценічне прізвисько або типаж у театральному середовищі XIX ст., що походить від французького слова *tricolore* («триколог», триколірний прапор). На театральному жаргоні воно означало комічного персонажа, часто карикатурного, з перебільшеною манерою поведінки, акцентом і костюмом, який символізував «іноземця» на сцені.
- ¹⁸ Роки високих втрат харківців від холери в XIX ст.: 1832—1833 рр., 1840—1841 рр., 1848—1849 рр. Тоді масштаби поширення й охоплення населення хворобою вважають епідемічними.
- ¹⁹ Піски — історичний район Харкова, що знаходиться в межах центру міста, у районі нинішнього Свято-Пантелеймонівського храму по вул. Клочковській.
- ²⁰ Вочевидь, ідеться про доволі прохолодне приміщення, яке прогрівалося належно лише в якійсь частині будинку.
- ²¹ Гунька від слова «гуня» у значенні застарілий одяг, лахміття.
- ²² Пиляха від слова «пелех» у значенні теплої з вовни покривала.
- ²³ Кранкенг (від нім. слова *krank* — хворий; *Kranke, die, der* — хворий) в авторському значенні кінець.
- ²⁴ Тут ініціали збережені за російськомовним їх написанням, хоча можуть не відповідати українськомовному написанню. Встановити повне ім'я акторки Акінф'євої наразі не вдалося.
- ²⁵ Акторка Акінф'єва та актор Песоцький справді служили на той час у театрі. Встановити особу Добромавського (?) не вдалося, оскільки актора з таким прізвиськом у тогочасних списках харківської трупи не значиться.
- ²⁶ Тут, очевидно, автор рукопису допустив неточність, оскільки поховали його на міському кладовищі Іоанно-Усекновенському. Хрестовоздвиженське кладовище офіційно закрито в 1792 р., а згодом на його місці було розбито Мироносицьку площу. На Іоанно-Усекновенському кладовищі справді був «акторський куток», де ховали

служителів місцевого театру. Дмитра Дмитренка було поховано поряд з могилами Карпа Соленика й Осипа Дранше.

²⁷ На цій фразі закінчується фрагмент рукопису.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Документи

1. Державний архів Харківської області. Ф. 40. Оп. 105. Спр. 30. Арк. 917 зв. — 918.
2. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. Ф. 2052. Оп. 1. Спр. 1177. Арк. 1—7.

Дослідження

3. Веселовська Г.І. Український театральний авангард / Ін-т проблем сучасного мист-ва Нац. акад. мист-в України. Київ : Фенікс, 2010. 368 с.
4. Дмитренко Василь // Енциклопедія українознавства: Словникова частина: [в 11 т.] / Наук. тов-во імені Шевченка; гол. ред. В. Кубійович. Париж, Нью-Йорк : Молоде життя, 1955—1995. Т. 2. URL: <http://izbornyk.org.ua/encycl/euii041.htm>
5. Дмитренко Дмитро // Українська музична енциклопедія / гол. редкол. Г.А. Скрипник. Київ : ІМФЕ НАНУ, 2006. Т. 1. А—Д. С. 625.
6. Кисіль О. Український театр: дослідження. Київ : Мистецтво, 1968. 258 с.
7. Клековкін О. Історія театру у третьому вимірі // Пилипчук Р. Історія українського театру (від витоків до кінця XIX ст.) / О. Клековкін (передм.). Львів : Вид-во ЛНУ ім. Івана Франка, 2019. С. 5—48.
8. Клековкін О., Бентя Ю., Кулінська С. Театральна культура України: матеріали до історичного словника. Київ : Ін-т проблем сучас. мист-ва НАМ України. 2023. У 2-х т.
9. Миллер Д.П. Архивы Харьковской губернии // Труды Харьковского предварительного комитета по устройству XII Археологического съезда. Харьков, 1902. Т. 2. Ч. 1. С. 335—435.
10. Осина Бут. Судьба провинциального актера // Репертуар и пантеон театров. 1847. Т. XII. С. 26—40.
11. Парамонов А.Ф., Титарь В.П. Материалы к истории Харьковского театра: 1780—1930. Харьков, 2007. 143 с.
12. Пилипчук Р. Дмитро Дмитренко — маловідомий актор і драматург // До джерел : зб. наук. праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя / редкол.: І. Гирич, Я. Грицак, М. Крикун, Л. Рудницький, Н. Яковенко ; Львів. держ. ун-тет ; НАН України. Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. Т. 2. Київ ; Львів, 2004. С. 465—485.
13. Пилипчук Р. Історія українського театру (від витоків до кінця XIX ст.) / О. Клековкін (передм.). Львів : Вид-во ЛНУ ім. Івана Франка, 2019. 356 с.
14. Пилипчук Р.Я. Дмитренко Дмитро // Українська радянська енциклопедія. Київ, 1979. Т. 3. С. 390.
15. Природніший і витонченіший незрівняного Щепкіна. Полтавський літературно-меморіальний музей ім. І. Котляревського. URL: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=887177068806936&id=318611905663458&set=a.340432720148043>
16. Сумцов Н. Из этнографических экскурсий // Труды Харьковского предварительного комитета по устройству XII Археологического съезда. Харьков, 1902. Т. II. Ч. II. С. 1—57.

17. Список студентов и допущенных к слушанию лекций Императорского Харьковского университета, на 1865—1866 академический год. Харьков, 1865. 56 с.
18. Український театр: шлях до себе. Здобутки. Виклики. Проблеми. Київ, 2018. 145 с.
19. Черкаська Г. Карпо Соленик. URL: https://uahistory.com/topics/famous_people/11492
20. Шубравський В. Українська драматургія першої половини XIX століття // Українська драматургія першої половини XIX століття: маловідомі п'єси. Київ: Держ. вид-во худож. літ-ри, 1958. С. 5—28.
21. Brockett O. G., Hildy F. History of the Theatre. Boston: Pearson, 2007. 688 p.
22. Durain S. René Girard, du désir à la violence. Nancy: Éditions du Verbe Haut, 2024. 220 p.
23. Gifford P. René Girard and Mimetic Theory // St. Andrews Encyclopaedia of Theology / edited by B. N. Wolfe et al. 2023. <https://www.saet.ac.uk/Christianity/ReneGirardandMimeticTheory>
24. Nellhaus T., Lei D. P., Underiner T., Ybarra P. Theatre Histories: An Introduction. London: Routledge, 2024. 764 p. <https://doi.org/10.4324/9781003185185-1>

Отримано 22 січня 2025 р.

REFERENCES

Documents

1. Fond 40. Inventory 105. File 30. Fols. 917 verso — 918. State Archive of Kharkiv Region.
2. Fond 2052. Inventory 1. File 1177. Fols. 1—7. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv.

Researches

3. Veselovska H.I. Ukrainskyi teatralnyi avanhard [Ukrainian Theatrical Avant-garde]. Kyiv, 2010. 368 p. [In Ukrainian].
4. Dmytrenko Vasyl [Dmytrenko Vasyl]. *Entsyklopediia ukrainoznavstva: Slovnynkova chastyna* [Encyclopedia of Ukrainian Studies: Dictionary Section]. Paris, New York, 1955—1995. Vol. 2. Retrieved from: <http://izbornyk.org.ua/encycl/euii041.htm> [In Ukrainian].
5. Dmytrenko Vasyl [Dmytrenko Vasyl]. *Ukrainska muzychna entsyklopediia* [Ukrainian Music Encyclopedia]. Kyiv, 2006. Vol. 1. A—D. P. 625. [In Ukrainian].
6. Kysil O. Ukrainskyi teatr: doslidzhennia [Ukrainian Theatre: Research]. Kyiv, 1968. 258 p. [In Ukrainian].
7. Klekovkin O. Istoriia teatru u tretomu vymiri [History of Theatre in the Third Dimension] // Pylypchuk R. Istoriia ukrainskoho teatru (vid vytyokiv do kintsia XIX st.) [History of Ukrainian Theatre (from its Origins to the End of the 19th Century)]. Lviv, 2019. Pp. 5—48. [In Ukrainian].
8. Klekovkin O., Bentia Yu., Kulinska S. Teatralna kultura Ukrainy: materialy do istorychnoho slovnika [Theatrical Culture of Ukraine: Materials for a Historical Dictionary]. Kyiv. 2023. In 2 vol. [In Ukrainian].
9. Miller D.P. Arkhivy Kharkovskoi gubernii [Archives of the Kharkov Province] // Trudy Kharkovskogo predvaritelnogo komiteta po ustroistvu XII Arkheologicheskogo sezda [Proceedings of the Kharkov Preliminary Committee for the Organization of the 12th Archaeological Congress]. Kharkiv, 1902. Vol. 2, part 1, pp. 335—435. [In Russian].
10. Osyna But. Sudba provintsialnogo aktera [The Fate of a Provincial Actor]. *Repertuar i panteon teatrov* [Repertoire and Pantheon of Theatres]. 1847. Vol. XII, pp. 26—40. [In Russian].

11. Paramonov A.F., Tytar V.P. Materialy k istorii Kharkovskogo teatra: 1780—1930 [Materials on the History of the Kharkov Theatre: 1780—1930]. Kharkiv, 2007. 143 p. [In Russian].
12. Pylypchuk R. Dmytro Dmytrenko — malovidomyi aktor i dramaturh [Dmytro Dmytrenko — A Little-Known Actor and Playwright]. *Do dzherel* [To the sources]. Vol. 2. Kyiv ; Lviv, 2004. Pp. 465—485. [In Ukrainian].
13. Pylypchuk R. Istoriia ukrainskoho teatru (vid vytokiv do kintsia XIX st.) [History of Ukrainian Theatre (from its Origins to the End of the 19th Century)]. Lviv, 2019. 356 p. [In Ukrainian].
14. Pylypchuk R.Ya. Dmytrenko Dmytro [Dmytrenko Dmytro] // *Ukrainskaadianska entsyklopediia* [Ukrainian Soviet Encyclopedia]. Kyiv, 1979. Vol. 3, p. 390. [In Ukrainian].
15. Pryrodnishyi i vytonchenishyi nezrivnianoho Shchepkina [More Natural and More Refined than the Incomparable Shchepkin]. Poltavskiyi literaturno-memorialnyi muzei im. I. Kotliarevskoho [Poltava Literary and Memorial Museum named after I. Kotliarevsky]. Retrieved from: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=887177068806936&id=318611905663458&set=a.340432720148043> [In Ukrainian].
16. Sumtsov N. Iz etnograficheskikh ekskursii [From Ethnographic Excursions] // *Trudy Kharkovskogo predvaritelnogo komiteta po ustroistvu XII Arkheologicheskogo sezda*. Kharkiv, 1902. Vol. II, part II, pp. 1—57. [In Russian].
17. Spisok studentov i dopushchennykh k slushaniiu lektsii Imperatorskogo Kharkovskogo universiteta, na 1865—1866 akademicheskii god [List of Students and Those Admitted to Attend Lectures of the Imperial Kharkov University for the 1865—1866 Academic Year]. Kharkiv, 1865. 56 p. [In Russian].
18. Ukrainskiy teatr: shliakh do sebe. Zdobutky. Vyklyky. Problemy [Ukrainian Theatre: The Path to Itself. Achievements. Challenges. Problems]. Kyiv, 2018. 145 p. [In Ukrainian].
19. Cherkaska H. Karpo Solenyk [Karpo Solenyk]. Retrieved from: https://uahistory.com/topics/famous_people/11492 [In Ukrainian].
20. Shubravskiy V. Ukrainska dramaturhiia pershoi polovyny XIX stolittia [Ukrainian Drama of the First Half of the 19th Century] // *Ukrainska dramaturhiia pershoi polovyny XIX stolittia: malovidomi piesy* [Ukrainian Drama of the First Half of the 19th Century: Little-Known Plays]. Kyiv, 1958. Pp. 5—28. [In Ukrainian].
21. Brockett O.G., Hildy F. History of the Theatre. Boston: Pearson, 2007. 688 p.
22. Durain S. René Girard, du désir à la violence. Nancy: Éditions du Verbe Haut, 2024. 220 p.
23. Gifford P. René Girard and Mimetic Theory. *St. Andrews Encyclopaedia of Theology*. 2023. Retrieved from: <https://www.saet.ac.uk/Christianity/ReneGirardandMimeticTheory>
24. Nellhaus T., Lei D.P., Underiner T., Ybarra P. Theatre Histories: An Introduction. London: Routledge, 2024. 764 p. <https://doi.org/10.4324/9781003185185-1>

Received on January 22, 2025

Valentyna Bezdrabko

Kyiv National University of Culture and Arts (Kyiv, Ukraine)

ORCID: 0000-0003-3295-5277

E-mail: valentbez@gmail.com

DMYTRO PORFYRIYOVYCH BUT:

NAME RETURNED FROM ARCHIVAL SILENCE

Purpose of the study. To introduce into scholarly circulation previously unpublished memoirs by O. Tverdokhlebov concerning the Ukrainian cultural figure of the 19th century, Dmytro Dmytrenko. **Methodology.** Methods of scholarly criticism of historical sources were applied, namely: empirical-descriptive, analytical-synthetic, paleographic, and textological approaches. The biographical method was used to establish the circle of individuals mentioned in the document, while the historical-geographical method was employed to localize toponyms. **Scientific novelty.** The publication of a document that sheds light on the life and activity of the Ukrainian actor and writer Dmytro Dmytrenko, specifically: the establishment of personal identification data and authorship of works; clarification of civil status, family composition, and other biographical details; specification of the conditions for the development of the Ukrainian repertoire on the stage of the Kharkiv Theatre. **Conclusions.** In the personal collection of M. Sumtsov there is preserved an autograph by O. Tverdokhlebov, Forgotten Ukrainian Writers, dated approximately 1911. This document contains testimony regarding the playwright who advanced the Ukrainian repertoire at the Kharkiv Theatre — Dmytro Dmytrenko. The memoirs presented in the source are of considerable significance for establishing his biographical data and are exceptionally valuable for clarifying the interaction of the individual within the epoch, the picture of theatrical life, the everyday existence of a stage worker, an innovator of the scene, and a consistent, resolute adherent of Ukrainian identity. The verified and specified identification data are as follows: Dmytro Porfyriyovych But (pseudonyms: Dmytrenko; Dmytrenko-But; Osyp But; Osyna But; 18(19)20(22)—1866), a native of the Kharkiv suburb Osnova; Ukrainian actor and playwright of the second half of the 1830s — 1860s.

Key words: historical source, archive, manuscript, memoirs, history of theatre, Kharkiv Theatre, Dmytro Dmytrenko (Dmytro Porfyriyovych But).